

Prof. Mr. Drs. H. Beckman

Het arrest van de ondernemingskamer inzake de jaarrekening 1979 van HBG

Inleiding

Op 4 februari 1982 deed de Ondernemingskamer uitspraak in de jaarrekeningprocedure *Hollandsche Beton Groep N.V. (HBG)*¹. Het kernpunt van de procedure betrof de vraag of terecht het door een minderheidsdeelneming van HBG geleden liquidatieverlies in de jaarrekening van HBG voor haar aandeel daarin rechtstreeks op het eigen vermogen mocht worden afgeboekt. De betrokken minderheidsdeelneming is de Nederlandse Materieel Maatschappij voor Zeemijnbouw (NMMZ), waarin naast HBG participeren Volker-Stevin (40%) en Bos Kalis (40%). Volker-Stevin en Bos Kalis hadden hun aandeel in het verlies afgeboekt op een daarvoor getroffen voorziening resp. ten laste van het resultaat.

Weergave in de jaarrekening

Uit de toelichting op de post Algemene Reserve blijkt dat als reorganisatie- en liquidatieresultaten een bedrag groot *f* 17 miljoen op de Algemene Reserve is afgeboekt. Voorts is vermeld dat overeenkomstig bestendige gedragslijn het aandeel in het door NMMZ geleden liquidatieverlies, groot *f* 19 miljoen ten laste van de algemene reserve is gebracht. Het aandeel in het exploitatieverlies is onder het hoofd resultaat uit niet-geconsolideerde deelnemingen ten laste van de winst- en verliesrekening gebracht. Uit de toelichting op deze post blijkt dat het om een exploitatieverlies van *f* 13,5 miljoen gaat. Het resultaat uit niet-geconsolideerde deelnemingen is door HBG als onderdeel van het bedrijfsresultaat verantwoord, en dus ook als onderdeel van de winst vóór belastingen.

Voor goed begrip vermeld ik ook de verwerkingswijzen bij Volker-Stevin en Bos Kalis.

Volker-Stevin had voor haar aandeel in het liquidatieverlies (*f* 38 miljoen) in het verleden voorzieningen gevormd, ter grootte van *f* 21 miljoen. Hiermede was de waarde van de deelneming (incl. vorderingen) NMMZ verlaagd. Het resterende bedrag (*f* 17 miljoen) is in 1979 ten laste van de winst- en verliesrekening afgeboekt, met gelijktijdige vermindering van de waarde van de deelneming. Verantwoording van deze post heeft onder het hoofd saldo buitengewone baten en lasten plaatsgevonden. Deze post is begrepen in het winstcijfer vóór belastingen. Haar aandeel in het exploitatieverlies (*f* 29 miljoen) is verwerkt onder het resultaat uit niet-geconso-

lideerde deelnemingen; deze post omvat steeds het aandeel in het resultaat vóór belastingen van niet-geconsolideerde deelnemingen. Het resultaat niet-geconsolideerde deelnemingen is gepresenteerd als onderdeel van het bedrijfsresultaat.

Bos Kalis heeft haar aandeel in het liquidatieverlies (f 38 miljoen) opgenomen als afzonderlijke aftrekpost na het netto winstcijfer (na belastingen), onder gelijktijdige vermindering van de waarde van de deelnemingen (incl. vorderingen). Haar aandeel in het exploitatieverlies is opgenomen onder het resultaat niet-geconsolideerde deelnemingen; deze post omvat steeds het aandeel in het resultaat ná belastingen van niet-geconsolideerde deelnemingen. Het resultaat niet-geconsolideerde deelnemingen wordt verantwoord als afzonderlijke post na de post winst na belastingen.

Zienswijze accountant

Aangaande de totale afboeking van f 17 miljoen merkt de accountant op dat de afboeking is geschied overeenkomstig een reeds jaren bij HBG bestaande en dus bestendige gedragslijn en dat de gevolgde presentatie geen relevante informatie verbergt. Een andere presentatiewijze houdt een stelselwijziging in die onduidelijkheden zou hebben opgeroepen, omdat de tussentijdse berichtgeving op de bestaande gedragslijn was gebaseerd.

Wat het verlies van f 19 miljoen betreft, benadrukt hij dat het om het aandeel van HBG gaat in het door NMMZ geleden verlies als gevolg van een economische liquidatie van een dochter van NMMZ. Dit verlies is ontstaan doordat deze dochter activiteiten, materieel en personeel heeft afgestoten en als gevolg van daarmee samenhangende reorganisatiemaatregelen.

Over het verschil tussen de afboeking, groot f 17 miljoen en de f 19 miljoen merkt hij op dat deze bate is ontstaan door liquidatie van een deelneming van HBG. Ook dit duidt hij als een economische liquidatie aan omdat de liquidatie is gerealiseerd door middel van verkoop van de aandelen in het kapitaal van deze deelneming.

Omtrent de keuze van verwerking hetzij rechtstreeks onder het eigen vermogen (current operating performance basis) hetzij via het resultaat (all inclusive income statement) vermeldt hij nog dat het Tripartiete Overleg geen onvoorwaardelijk standpunt heeft ingenomen. Ook de Ontwerp-richtlijnen, die ten tijde van het opmaken van de jaarrekening nog niet in werking waren, laten uitzonderingen toe op de regel dat baten en lasten steeds via de winst- en verliesrekening moeten lopen, o.m. ingeval van financiële reorganisatie, waarbij crediteuren hun rechten geheel of ten dele prijs geven. HBG heeft, aldus de accountant, rechten prijs gegeven omdat HBG verliezen heeft geleden op haar deelneming in NMMZ.

Vorderingen van eiseres

Eiseres is van oordeel dat het aandeel van HBG in het totale verlies van NMMZ niet rechtstreeks mag worden afgeboekt op de algemene reserve en dat het verlies onder het bedrijfsresultaat had moeten worden opgenomen,

omdat het voor een bouwondernemer normaal is activiteiten te starten en te beëindigen.

Ook al zou dit verlies niet behoren tot het bedrijfsresultaat dan had dit verlies in ieder geval als buitengewone last moeten worden aangemerkt. Zij merkt in dit verband op dat volgens artikel 335 BW2 alle resultaatscomponenten moeten worden aangemerkt als hetzij bedrijfsresultaat hetzij overige baten en lasten.

Eiseres acht voorts de gevolgde gedragslijn in strijd met artikel 311 BW2 omdat dit verlies uiteindelijk veroorzaakt wordt door slechte marktomstandigheden. Dit wordt niet anders indien een dergelijk verlies afzonderlijk wordt vermeld.

Verweer van HBG

HBG wijst op haar bestendige gedragslijn ten aanzien van afwikkelingsresultaten van deelnemingen. Voorts had zij in een persbericht van november 1979 reeds vermeld dat afboeking op de algemene reserve zal plaatsvinden. Verandering van presentatie in de jaarrekening zou de consistentie verstoren. HBG acht een dergelijke verandering ook niet nodig omdat haar systeem in overeenstemming is met de wet. Zij doet hiervoor een beroep op het commentaar van Sanders-Burgert.

Voorts verwijst zij naar de door het Tripartiete Overleg toelaatbaar geachte gedragslijn om de gevolgen van financiële reorganisatie, waarbij crediteuren rechten prijsgeven, rechtstreeks op het eigen vermogen af te boeken. Overigens verklaart HBG ter zitting dat alle crediteuren van de economisch geliquideerde deelneming van NMMZ zijn voldaan.

Ook stelt HBG dat zij op verschillende terreinen van de 'bouw' actief is. Elk terrein dient op zichzelf bekeken te worden. Het overdragen van bouwcontracten en van materieel binnen een terrein van bouwactiviteit is weinig gebruikelijk, zodat, zodra hiervan sprake is, het gaat om de beëindiging van een bouwactiviteit en dus om een gehele of gedeeltelijke liquidatie.

Oordeel Ondernemingskamer

De Ondernemingskamer is van oordeel dat het aandeel van HBG in het door NMMZ geleden liquidatieverlies ten laste van het resultaat moet worden gebracht. Over de aangevoerde bestendige gedragslijn merkt zij op, afgezien van het feit dat de jaarrekening niet vermeldt wat deze gedragslijn inhoudt, dat deze leidt tot een presentatie in strijd met de wet, omdat het in artikel 335 BW2 voorgeschreven inzicht over de gang van zaken gedurende het verstreken boekjaar niet wordt gegeven.

Ook het beroep van HBG op de Beschouwingen van het Tripartiete Overleg wordt verworpen, daar de in deze stukken toegelaten uitzonderingen niet aan de orde zijn. Van een financiële reorganisatie als bedoeld in de Beschouwingen is geen sprake.

De Ondernemingskamer geeft als aanwijzing dat HBG bij het opmaken van toekomstige jaarrekeningen verliezen als de onderhavige ten laste van de

winst- en verliesrekening moet brengen en wel onder het hoofd resultaat uit niet-geconsolideerde deelnemingen. De beperking van de aanwijzing tot toekomstige jaarrekeningen motiveert zij door op te merken dat HBG geen al te zwaar verwijt kan worden gemaakt dat zij een door haar en ook door anderen in het verleden gevolgd en verdedigd systeem in het onderhavige jaar niet heeft gewijzigd. Bovendien heeft HBG terecht bedoeld verlies afzonderlijk in de jaarrekening vermeld.

Kort commentaar

Bij het oordeel van de Ondernemingskamer valt op dat de gegeven aanwijzing betrekking heeft op toekomstige jaarrekeningen. Dit is zeker als een mild oordeel te zien, omdat sedert 1971 in de wet vastligt dat uit de winst- en verliesrekening of toelichting daarop de winsten of verliezen uit deelnemingen afzonderlijk moeten blijken. Terecht hebben daarom de andere partners in NMMZ deze post via de winst- en verliesrekening laten lopen. Het oordeel van de Ondernemingskamer, inzonderheid de gegeven aanwijzing laat echter een aantal onzekerheden bestaan namelijk:

- a. behoort het resultaat uit (niet-consolideerde) deelnemingen tot de categorie *bedrijfsresultaat* dan wel tot de categorie *overige baten en lasten*?
- b. kan een verlies als hier bedoeld gerangschikt worden onder de *buitengewone lasten*?
- c. kan een verlies als hier bedoeld (liquidatieverlies) en het exploitatieverlies van dezelfde deelneming onder het hoofd resultaat uit niet-geconsolideerde deelnemingen samengevoegd worden vermeld of dienen deze componenten in de toelichting te worden onderscheiden?
- d. dienen ondanks samenvoeging - al dan niet in gescheiden componenten - verliezen *per deelneming* te worden vermeld?

ad a. Onderscheid bedrijfsresultaat/overige baten en lasten

HBG heeft haar resultaat uit niet-geconsolideerde deelnemingen opgenomen binnen het bedrijfsresultaat. De aanwijzing van de Ondernemingskamer betekent voor HBG derhalve dat het zgn. liquidatieverlies eveneens binnen het bedrijfsresultaat moet worden opgenomen.

Men kan zich evenwel afvragen hoe de Ondernemingskamer zou hebben geoordeeld indien het resultaat uit niet-geconsolideerde deelnemingen buiten het bedrijfsresultaat zou zijn gehouden, zoals Bos Kalis heeft gedaan. Over de toelaatbaarheid van deze gedragslijn kan men twisten. Naar mijn mening laat de geldende wet toe resultaten uit deelnemingen op te nemen onder de overige baten en lasten, zodat het onderhavige liquidatieverlies, als onderdeel van de resultaten uit niet-geconsolideerde deelnemingen ook onder de overige baten en lasten kan worden opgenomen. Voor de keuze *bedrijfsresultaat* dan wel *overige baten en lasten* is bepalend het inzicht dat de jaarrekening van de betrokken rechtspersoon dient te geven. Voor de goede orde wijs ik er nog wel op dat Bos Kalis het resultaat uit niet-geconsolideerde deelnemingen niet heeft opgenomen onder de 'overige baten en lasten', maar als afzonderlijke post na de 'winst na belastingen'.

Naar het mij voorkomt is een dergelijke presentatie niet in overeenstemming met de huidige wettekst.

Het huidige onderscheid bedrijfsresultaat/overige baten en lasten zal voor jaarrekeningen over het boekjaar 1983 en later, als gevolg van de wetsaanpassing aan de vierde EG-richtlijn zijn betekenis verliezen. Resultaten uit deelnemingen zullen alsdan steeds onder het bedrijfsresultaat moeten worden opgenomen. Een andere gedragslijn is wel mogelijk, mits zulks voor het inzicht dat de jaarrekening dient te geven, noodzakelijk is. De redenen en de mogelijke invloed op het vermogen en het resultaat moeten alsdan worden vermeld.

ad b. Buitengewone lasten

Het liquidatieverlies vormt volgens de aanwijzing van de Ondernemingskamer een onderdeel van het resultaat uit niet-geconsolideerde deelnemingen. Hieruit zou de conclusie kunnen worden getrokken dat vermelding onder de buitengewone lasten, zoals Volker-Stevin heeft gedaan niet juist zou zijn. Deze conclusie is, naar ik meen, niet juist. Volker-Stevin heeft in haar presentatie een onderscheid gemaakt tussen *overige baten en lasten*, welke behoren tot de normale exploitatie, en dus opgenomen zijn binnen het bedrijfsresultaat en het *saldo aan buitengewone baten en lasten*. Voor de laatste categorie wordt de omschrijving van het Tripartiete Overleg aangehouden. Onder deze categorie is door Volker-Stevin als voornaamste bestanddeel het onderhavige liquidatieverlies opgenomen.

De buitengewone baten en lasten in de zin van de wet kunnen betrekking hebben op het *bedrijfsresultaat* en op de *overige baten en lasten*. De buitengewone baten en lasten, als onderdeel van het bedrijfsresultaat, zijn door Volker-Stevin kennelijk aangeduid als overige baten en lasten. De buitengewone baten en lasten bij Volker-Stevin vallen in de gedragslijn Volker-Stevin samen met de *overige baten en lasten* in de wettelijke betekenis. Daar in de toelichting is aangegeven dat deze post op resultaten uit deelnemingen slaat is daarmee aan de wettelijke eis voldaan.

In mijn opvatting kan daarom aan het wettelijk voorschrift worden voldaan door het resultaat uit deelnemingen te splitsen in een bedrijfsresultaat uit deelnemingen en een overig resultaat uit deelnemingen, mits het totaal eveneens wordt vermeld. Aan deze eis voldeed Volker-Stevin. Dit sluit vrij aardig aan bij de opvatting van het Tripartiete Overleg. Dit orgaan verlangt, bij voldoende belang, dat buitengewone posten, begrepen in het resultaat uit deelnemingen, afzonderlijk uit de toelichting blijken².

Herhaald zij nog dat de toekomstige wetgeving steeds opneming onder het bedrijfsresultaat vereist, tenzij men van oordeel is dat het inzicht dat de jaarrekening dient te geven een andere verwerkingswijze rechtvaardigt. De redenen en de invloed van de afwijkende presentatie moeten wel worden vermeld.

ad c.

Uit het oordeel van de Ondernemingskamer volgt dat het exploitatieverlies

en het liquidatieverlies samengevoegd onder het hoofd resultaat uit niet-geconsolideerde deelnemingen kunnen worden opgenomen. Of de toelichting op deze post het aardverschil in deze verliezen gekwantificeerd moet vermelden, wordt evenwel niet duidelijk. Het mutatie-overzicht op de post deelnemingen behoeft dit onderscheid niet te geven; als opgemerkt acht het Tripartiete Overleg het van betekenis, bij voldoende belang, buitengewone bestanddelen, begrepen in het resultaat uit deelnemingen afzonderlijk te vermelden³. Gezien de opvatting van de Ondernemingskamer dat HBG het liquidatieverlies terecht afzonderlijk heeft vermeld, is aannemelijk dat de Ondernemingskamer - voor het inzicht dat de jaarrekening dient te geven - het aangeven van het verschil in aard van de verliezen (exploitatieverlies ↔ liquidatieverlies) essentieel acht. In ieder geval maakte de jaarrekening van HBG, evenals de jaarrekeningen van Volker-Stevin en van Bos Kalis het zojuist bedoelde inzicht mogelijk.

ad d.

De resultaten uit deelnemingen kunnen samengevoegd worden weergegeven, zo nodig - zie ad c - gesplitst naar aard. Hiermede is niet gezegd dat deze resultaten ook per deelneming moeten worden vermeld. Daar in de onderhavige procedure het resultaat uit deelnemingen slechts op één deelneming was geconcentreerd kan hieromtrent onzekerheid ontstaan. Om deze reden breng ik in herinnering dat de Ondernemingskamer reeds diverse malen heeft beslist dat indien het voor inzicht dat de jaarrekening dient te geven noodzakelijk is, afzonderlijke vermelding vereist is.⁴

Buiten het oordeel van de Ondernemingskamer is gebleven de rechtstreekse toevoeging aan het eigen vermogen (f 2 miljoen), wegens 'economische liquidatie' van een deelneming, omdat eiseres in deze procedure op dit aspect niet is ingegaan⁵. Ik meen dat ook hier geldt dat verantwoording in de winst- en verliesrekening dient plaats te vinden, zij het niet als resultaat uit deelnemingen maar onder de buitengewone baten, daar het gaat om behaalde winst op de verkoop van de aandelen in het kapitaal van die deelneming. Gezien overigens de geringe omvang van deze bate, is een afzonderlijke vermelding daarvan m.i. niet noodzakelijk.

Slotopmerking

De aanwijzing van de Ondernemingskamer acht ik een juiste. Jammer is dat een aantal vraagpunten is blijven liggen. Dit ligt niet aan de Ondernemingskamer, maar aan de wijze waarop de procedure is gevoerd.

Daarnaast maakt de onderhavige procedure ook duidelijk - daargelaten de geschilpunten - dat door soortgelijke ondernemingen verschillende presentatiewijzen worden gevolgd, hetgeen m.i. voor de niet deskundige gebruiker als verwarrend moet worden ervaren. Als punten noem ik o.m. dat Volker-Stevin het liquidatieverlies opneemt voor de *winst vóór belastingen* en Bos Kalis na de *winst ná belastingen*. Het resultaat uit niet-geconsolideerde deelnemingen vormt bij HBG en Volker-Stevin onderdeel van het bedrijfsresultaat, evenwel bij Bos Kalis niet. De inhoud van de post resultaat uit

niet-geconsolideerde deelnemingen omvat bij HBG en Volker-Stevin het aandeel in het resultaat vóór belasting in geconsolideerde deelnemingen; bij Bos Kalis het aandeel in het resultaat ná belastingen.

Noten

1 Dit arrest is opgenomen in Documentatie rond de jaarrekening, Deventer, losbladig (redactie H. Beckman en O.M. Volgenant). Hierin is tevens het tussenarrest van 27 november 1980 opgenomen.

2 Zie Richtlijnen, hoofdstuk 2.03, alinea 204 (ontwerp).

3 Zie noot 2.

4 Zie de arresten inzake de jaarrekening van Pakhoed (1977) en van Ogem (1978). Zie de bespreking in dit blad, januari 1981 en december 1981 alsmede Documentatie rond de jaarrekening.

5 Eiseres heeft wel een specificatie van de totale afboeking gevraagd, en verkregen doordat de Ondernemingskamer overlegging van deze specificatie had bevolen (tussenarrest d.d. 27 november).